

Abbasqulu NƏCƏFZADƏ

Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru,

AMK-nin professoru

Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

E-mail: a.najafzade@yahoo.com

ÖZBƏK SƏNƏTKARI İLYAS MALAYEV BARƏDƏ XATİRƏLƏRİM

Xülasə: Məqalədə özbək müsiqicisi İlyas Malayevin Bakıda verdiyi konsertdən söz açılır. İlyas Malayev çoxşaxəli sənətkardır: şair, qəzəlxan, bəstəkar, müğənni, aktyor, müəllim, müxtəlif alətlərin instrumental ifaçısı, bədii qiraət ustası. İlyas Malayevin sayəsində Azərbaycan folklorunun qollarından biri olan meyxana janrı Nizami Rəmzinin timsalında ilk dəfə xarici ölkədə, Özbəkistanın Daşkənd şəhərində səhnəyə çıxarılib.

Açar sözlər: poeziya, folklor, meyxana, İlyas Malayev, Daşkənd, Bakı

Bəzən deyirlər ki, yaxın keçmişdək içində yaşadığımız, total istismar, ümumi asılılıq və ölçüsüz yalan üzərində qurulmuş və adına utanmazcasına sosializm deyilən quruluş zamanı, xüsusilə bu quruluşun son onilliklərində sovet məkanında ictimai ədalətsizliklərə qarşı səs qaldırın incəsənət adamları az olub. Belə sənətkarlardan biri də Özbəkistanda yaşayış-yaratmış şair, bəstəkar, instrumental ifaçı, müəllim, müğənni İlyas Malayevdir (1936-2008).

İlyas Malayev Sovet dövründə hamının gördüyü, amma nədənsə (“qorxudan” sözünü demək isə təmirəm) dilə gətirməkdən çəkindiyi ictimai eybəcərlilikləri bəzən son dərəcə ciddi, eksər hallarda isə yarızarafat, yarı gerçək, bir az da baməzə tərzdə şeirə, müsiqiyyə düzüb oxucusuna, dinişyicisinə çatdırırırdı.

Uzun illərdir ki, bu ad sənətsevərlərin dillər əzbəridir. Hələ çox yazış-yaratmaq istəyirdi. Ömrünün 72-ci ilində İlyas Malayev dünyasını dəyişdi.

Bütün həyatı boyu nədənsə, kimdənsə narazı idi İlyas əkə. Gülürdü, insanları da güldürürdü, amma bu gülüşün arxasında onun haqq qayğısı və yanğısı gizlənirdi. Məzəli və satirik şeirlərində bu haqsızlıqla etirazını bildirirdi.

İlyas Malayev şeirlərini aylarla-günlərlə fikirləşib yazmırıldı, elə-bələcə sinədən deyib, sonra da həmin poetik hislərini vərəqə köçürürdü. Çünkü təbli şair olan İlyas əkə özünü məcbur edib əsərlərini yazmırıldı, sözlər içindən fəvvərə vuraraq çıxırırdı. Onun iti hazircavablığı və zəngin söz lügəti vardi. İlyas Malayev şeirlərində təkcə naqışlıkları tənqid etmir, həm də yaxşılıqları, gözəllikləri tərənnüm edirdi. O, neçə-neçə gözəl əsərlər yaradaraq insanları saflığa, haqqqa, ədalətə, güclüyə əyilməyib, zəifi əzməməyə səsləyirdi.

Bəzən sovet rejimində açıq fikir söyləyən bir sıra sənətkarların yaradıcılıqlarında müəyyən məhdudiyyətlər qoyulur, bəzən də onların səhnə fəaliyyətlərini müəyyən müddətə yasaqlayanlar da olurdu.

Özbəkistanın əməkdar artisti İlyas Malayevin əsərləri ən yüksək mədəniyyət ocaqlarında, radio-da, televiziyyada səslənirdi. Onun konsertlərinə təsadüfi adamlar gəlməzdidi. Bu yüksək intellektli insanlar mərdənən söz eşitmək həvəsi ilə şair təbli müğənnini dinləməyə can atırdılar.

İlyas Malayevlə 1979-cu ildə Daşkənddə tanış olmuşam. Xalq artisti Baba Mahmudoğlu (1940-2006) Azərbaycan Dövlət Televiziyanın nəzdində “Dastan” folklor ansamblını yaradarkən məni kollektivin müsiqi rəhbəri təyin etdi. Baba müəllimə söylədim ki, bizim bir sıra unikal çalğı alətlərimiz (musiqar, davul, tənbur və növləri, gərənay, Qoşqar rübabı, cəng, köndələn ney və s.) var ki, sonradan unudulub. Lakin həmin alətlər bəzə qonşu xalqların müsiqi mədəniyyətində “mühacir” həyatını yaşıyılır. Bu alətlərin bir zamanlar otaylı-butaylı Azərbaycan ərazisində geniş istifadə olunması barədə qədim dövrlərə aid edilən yetərli sayıda arxeoloji, tarixi, ədəbi, etnoqrafik, linqvistik mənbələr, risalələr, miniatür rəsm əsərləri və digər ensilkopedik bilgilər mövcuddur. Baba müəllim

söylədi ki, Daşkənddə mənim dostum var, adı İlyas Malayevdir. Ordan bizi lazımlı olan alətləri İlyas əkənin vasitəsi ilə əldə edə bilərik.

Mən bu məqsədlə dostum, qarmonçalan Rəhman Bəxtiyarov (1953-2012) ilə Daşkəndə yollandıq. Azərbaycan xalqını, eləcə də musiqi mədəniyyətini bütün varlığı ilə sevən İlyas Malayevlə ilk tanışlığım beləcə oldu və həmin gündən dostluğumuzun təməli qoyuldu. İlyas Malayev tez-tez məni Daşkəndə müxtəlif tədbirlərdə iştirak etmək üçün dəvət edir, maddi təminatları, yəni məxariciləri artıqlaması ilə ödəyirdi. Onunla bağlı xatirəmdə çoxlu maraqlı hadisələr iz buraxıb.

Mənim isə İlyas əkədən 3 dəfə xahişim olub: Bakıda Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında konsert vermək, oğlum Cəfərin kiçik toyunda iştirak etmək və əsgərlikdə tanış olduğum zəhmətkeş bir ailənin övladı olan özəbək dostum Mirəhməd Kavlaşevin toyunu idarə etmək. O, hər 3 xahişimi təmənnəsiz yerinə yetirdi. Təsəvvür edin, Qazaxıstanın Çimkənd vilayəti Sayram rayonunun ucqar bir Mankent adlı kəndinə Özbəkistanın ən dəbdə olan artistləri – İlyas Malayev və xanımı Məhəbbət Şamayeva Mirəhmədin toyuna təmənnəsiz gəliblər. O dövrə ən zəngin adamlar bu sənətkarları çox çətinliklə toylarına dəvət edə biliirdilər. Bu toydan 30 ildən artıq dövr keçib, 2 il əvvəl indi çox zəngin iş adamı olan Mirəhmətin böyük oğlunun toyuna getmişdim. Hələ də hər kəs İlyas Malayev və Məhəbbət Şamayevanın apardıqları həmin toydan danışır, belə təmtəraqlı bir toyun heç yerdə şahidi olmadığını bildirirlər.

Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında 24 dekabr 1991-ci il tarixində baş tutan konsert haqqında təəssüratlarımı bildirmək yerinə düşərdi. Həmin konsertin I hissəsində məşhur müğənnilər – Səyyad Əlizadə, Pərvanə Muradova (xalq artisti Rübabə Muradovanın kiçik bacısı) və Elxan Şirinov oxudu. Onları “Günaydin” ansamblı müşayiət edirdi. Konserti isə məşhur gülüş ustası Həsən Cəbrayılov idarə edirdi. Konsetin II hissəsində isə Özbəkistanın məşhur müğənniləri, əməkdar artistlər İlyas Malayev və Sultanpaşa Odayeva oxudular.

Sultanpaşa Odayeva özəbək mahnisi “Kaşın kara, kara göz” mahnısını ifa etdi. Daha sonra o, “Alma pişgəndə gəlin” mahnısı ilə çıxışını davam etdirdi. Konfransye parodiyaçı Həsən Cəbrayılov tamaşaçıların gurultulu alqışları altında səhnəyə İlyas Malayevi dəvət etdi. O, tamaşaçıları azərbaycanca salamladı və ifasından öncə bir şeir söyləmək istədiyiini bildirdi. Xatırladaq ki, İlyas Malayev artıq Özbəkistan Yازıcılar Birliyinin üzvü olaraq bir neçə şeirlər kitabının müəllifi idi. İlk çıxışına “Azərbaycan-Özbəkistan” adlı gəzel şeiri ilə başladı:

Əzəldən qardaş idi özəbək-azər milləti,
Bir-birinə oxşayan qaşı, gözü, tələti.
Mir Əlişir Nəvai ilə Nizami Gəncəvi,
Aləmə adı getdi, qardaşlıq şeiriyyəti.
Böyük tərif kitabında yazılıbdır adları
Azərbaycan Vaqfı və özəbək oğlu Firqəti.
Füzuli şirin zəban, Baburu şairi dövran,
Biri təndi, biri can, qəzəlinin lüğəti.
Azərbaycan kitabında Əşrəfinin surəti,
Özbəyin gül mahnısında Üzeyir bəy tələti.
Yunus Rəcəbi Bağban, Feydəsufi Şaşmakam,
Onun adı ilə müdəm həyat makam sənəti.
Azərbaycan Bülbülü, çoxlar qəlbinin gülü,
Heç ölməz şirin dili, xalqımızın dövləti.
Səməd Vurğun bu yerdən, Qafur Qulam o yerdən
İki böyük bilimdan, Özəbək-Azər ziynəti.
Özbəyin Həliməsi Bakının tələbəsi,
Azəri zənguləsi ürəyimiz rahəti.
Kərim oğlu Batır bəy, Məcid oğlu Rəşid bəy,
Özbəyin Səadəti, Azərbaycan Şövkəti.
Özbək qızı Məhəbbət, Azər qızı Nəzakət,
Biri elə nəzakət, biri yurd məhəbbəti.
Bacım Zeynəbi Xanlar, dili bal, ləbi şəkər,

Görməmişəm bir nəfər o kimi can afəti.
 Elmira Azər qızı, müəllimi kim? Özü,
 Heyran eylədi bizi xanışının ləzzəti.
 Ələkbər qızı Şövkət, başdan ayağa sənət,
 Ona nəsibdir əlbət, səhnəmizin şövkəti.
 Azərbaycan İslami, Daşkənddə məşhur nami,
 Lütfi şirin kələmiyla “Rast”ı “Şur” muğamatı.
 Rəşid Hafizi dövran, səsinə canım qurban,
 Vətəni Azərbaycan, özü cahan şöhrəti.
 Şan tapdı, şöhrət tapdı, Özbək-Azər sənəti,
 Çıxdı onlar başında bütün cahan hörməti.
 Daşkənddə qurultay olsa, Bakıda bayram olar,
 Dostluq olsun, sülh olsun İlyas xalis niyyəti.

Şeirdən bəlli olduğu kimi İlyas Malayev həm Azərbaycan, həm də Özbəkistanın dahi şairlərinin, bəstəkarlarının və müğənnilərinin adlarını müqayisəli şəkildə, bir-birinə uzlaşdırmaqla böyük ustalıqla nəzmə çəkir. Bu ifani tamaşaçılar uzun müddət alqışladılar.

Söz musiqiyə verilir. İ.Malayev sitarda “Hind musiqiləri”ndən ibarət popurlular çaldıqdan sonra Azərbaycan xalq mahnısı “Gözəlim sənsən”ı oxudu. Növbəti musiqi nömrəsi isə dahi Üzeyir Hacıbəylinin (1885-1948) “Arşın mal alan” operettasından idi. İ.Malayev “Vəli ilə Tellinin dueti”ni (“Pulun var?” mahnısını) özünəməxsus şəkildə oxudu. Yəni burada o, müəyyən məqamlarda qadın səsi ilə oxuyurdu.

Tamaşaçıların gurultulu alqışlarından sonra İlyas müəllim mikrofonu götürüb dedi: “Öziz tamaşaçılar! Bu zalda mənim bir nəfər uşaqlıq dostum var. Onun adını deməyəcəyəm. Xahiş edirəm həmin adam sizin alqışlarınızla gəlib səhnəyə çıxın”.

Bu an səhnəyə kim gəlsə yaxşıdır, Azərbaycanın sevilən müğənnisi, əməkdar artist (indi xalq artisti) Elmira Rəhimova. E.Rəhimovaya söz verildi: “Axşamınız xeyir, əziz dostlar! Mən bu gün bura müğənni kimi gəlməmişəm. Biz İlyas Malayevlə ailəvi dostuq. Çoxdandır görüşmürük, tamaşaçı kimi onu dinləməyə gəlmışəm. Mənim buradaki çıxışımı üzürlü hesab edin ki, səhnə qiyafəsində deyiləm. Konsertdə oxumağım qabaqcadan planlaşdırılmayıb. Cox istərdim ki, İlyasla uşaqlıqda oxuduğum bir mahnını duet şəklində ifa edək”.

İlyas Malayev tarı hindsayağı çalıb, Elmira Rəhimova ilə birgə hind kinofilmindən bir mahnını duet şəklində oxudu. İlyas müəllimin Azərbaycanın qədim aləti olan tarı hindcə “danışdırmağı” orqanoloq alım kimi məni yaxşı mənada çox təəccübləndirdi.

Konsertdə İlyas Malayevin bəstələdiyi “Əfqan gözəli” mahnısını Səyyad Əlizadə ifa etdi. Yeri gəlmışkən klarnetlə ifa etdiyim bu mahnı mənim də ifamda Azərbaycan radiosunun fondunda saxlanılır.

Beləliklə, Azərbaycan tamaşaçıları ilk dəfə bu konsertdə İlyas Malayevin yaradıcılığı ilə yaxın-dan tanış oldu, onun şeirlərini, bəstələdiyi musiqilərini, oxuduğu mahnilarını dinləmək imkanı əldə etdilər.

İlyas Malayev və Məhəbbət Şamayeva həm Özbəkistanda, həm də xarici ölkələrdə çıxış edərkən pertuarlarına Azərbaycan mahnilarını salmaları folklorumuzun və musiqi mədəniyyətimizin fəal təbliğatçı olduqlarını göstərir.

Haşıya. Həmin günlərdə ölkəni tez-tez mitinqlər dalğası bürüyürdü. Bu səbəbdən konsertlərə məhdudiyyət qoyulurdu. Tanıdığım bəzi tamaşaçılar mənə söylədilər ki, bilet satılan kassa çox vaxt bağlı olur. Açıq olanda da “bilet yoxdur, satılıb-qurtarıb, yaxud möhürlənmək üçün müdürüyyət bilətləri aparıb, konsert olmamalıdır, başqa günə keçirilməlidir” – kimi cavab verirdilər. Bizə konsertdən bir neçə gün əvvəl filarmonyanın rəhbərliyindən bildirdilər ki, konsert ləğv olunur, başqa vaxta keçiriləcək. Dədim ki, Özbəkistanın 2 əməkdar artistini dəvət etmişik, onlar artıq Bakıdadır. Konserti necə ləğv edə bilərik?

Sonra Mədəniyyət Nazirliyi işə qarışdı və konsertin baş tutmasına razılıq verildi. Bu səbəbdən konsertə gözləniləndən az tamaşaçı gəlmüşdi. Konsertin səhərisi günü virtuoz gitara çalan Vilayət Bəruni (1961-1990) zəng edib soruşdu: “Dünən konsertiniz oldu?”. Cavab verdim ki, “bəli”. Vilay-

yət: "Mənə filarmoniyanın işçiləri dedi ki, bugünkü konsert ləğv olunub. Çox istəyirdim ki, böyük sənətkar İlyas müəllimlə görüşüm, əlini sıxım, üzündən öpüm. Heyif".

Vilayət az yaşasa da, özünəməxsus ifası ilə musiqisevərlərin qəlbində dərin iz buraxmışdı. O, gitara ilə bərabər gözəl sitar da çalırdı. Çox təəssüf ki, İlyas müəllim konsertin səhərisi günü Daşkənd yola düşdüyündən onlar görüşə bilmədilər...

İndi isə Özbəkistanın paytaxtı Daşkənd şəhərində keçirilən daha bir konsert haqqında məlumat vermək istəyirəm. 1988-ci ilin sonlarında İlyas Malayev mənə zəng edib Daşkənddə SSRİ ərazisində yaşayan Şərqi xalqlarının musiqisindən ibarət konsert təşkil olunacağını bildirdi. Yəni Qafqazdan – Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan, Orta Asiyadan – Türkmenistan, Özbəkistan, Tacikistan, Qırğızistan, Qazaxistan sənətkarları bir səhnəni bölüşəcəklər.

İlyas əkə dedi: "Vaxt daralıb, tezliklə afişalar şəhərə vurulmalıdır. Azərbaycandan gətirəcəyin iki müğənninin ad-soyadını söyə. Nəzərə al ki, həmin müğənniləri Özbəkistanda yaşayan azərbaycanlılar yaxşı tanımlı, konsertə tamaşaçı axını olmalıdır".

Şəkildə soldan: Rəhman Nurməmmədoğlu, İlyas Malayev, Məhəbbət Şamayeva, Abbasqulu Nəcəfzadə və İlham Abdullayev

Mən İlyas əkəyə dedim ki, meyxanaçı Nizami Rəmzini (1947-1997) Daşkəndə apara bilsək, şübhəsiz konsert anşlaq keçəcək. Bunu da bildirdim ki, o, xanəndə deyil. Çünkü İlyas əkə zilxan xanəndələri çox sevirdi.

Nizami Rəmzi və Cimnaz Aşurovanın (o, yəhudü qızıdır, hazırda İsraildə yaşayır) ad-soyadlarını telefonda ona söylədim, deyilən tarixə töyyarə biletləri aldım. Cimnaz həmin illərdə Nizami Rəmzi ilə bərabər toyda-düyündə, müxtəlif el şənliklərində çıxış edirdi.

Daşkənd aeroportunda bizi İlyas əkə özü qarşılıyıb, "Özbəkistan" mehmanxanasına apardı. Səhər yenicə işıqlanırdı. Bir neçə saat dincəldikdən sonra məşq üçün "Xalqlar dostluğu" adlanan möhtəşəm saraya getməliydik. Saat 11 radələrində İlyas əkə mənə zəng edib soruşdu: "Abbascan, uşaq-lar hazırlıdar? Dedim: bəli, sizi gözləyirik".

İlyas əkə otelə girəndə üz-gözündən tər-su axırdı. Nizamiyə dedi ki, heç kiminlə görüşmə, bayıra çıxan kimi cəld oturun mənim maşınınma, məşqə geçikirik. Biz İlyas əkənin maşınınma yaxınlaşan-da bir nəfərin əlində iti bıçaq maşına tərəf yaxınlaşdığını gördük. Əlibiçaqlı adam İlyas əkəyə dedi:

“İlyas əkə çox sağ ol. Sən gör kimi gətirmisən Daşkəndə. Biz bu kişini (Nizami Rəmziyi nəzərdə tuturdu) heç cürə Özbəkistana gətirə bilməzdik”.

Daha sonra bir toğlunu İlyas əkənin maşınının yanına gətirdilər. Nizaminin ayaqları altında qurban kəsib, İlyasa bir daha minnətdarlıqlarını bildirdilər. Xatırladım ki, belə qurbankəsmə mərasimi biz Daşkənddə qaldığımız günlərdə bir neçə dəfə təkrarlandı.

Program üzrə məşq başlandı. Açılış Özbəkistanın rəqs kollektivinin ifası ilə başlanırdı. Daha sonra bir özbək müğənnisi oxuyurdu.

Bundan sonra digər respublikaların artistləri çıxış edirdi. Məşq prosesində konserti özbək artistləri tamamlayırdılar. Onlardan əvvəl isə biz, azərbaycanlılar 20 dəqiqlik çıxış etməliydi. Reqlamentə ciddi riayət olunurdu.

Çimnaz Aşurova Bəhram Nəsibovun (1942-1998) bəstələdiyi “Qarabağ” mahnısını ifa edirdi, nəqarət hissəsindən “Qarabağ şikəstəsi”nə keçid edərək, ifasını bu zərbli muğamlı tamamlayırdı. Daşkənd səfəri 1988-ci ilin dekabr ayının ilk günlərinə təsadüf edirdi. Bu o dövr idi ki, Ermənistandan azərbaycanlılar öz isti ocaqlarından, dədə-baba torpaqlarından qovulmuş, buna etiraz əlaməti olaraq Bakıda gecə-gündüz davam edən oturaq mitinqləri isə yenicə daşıtmışdır.

İlyas əkə ölkədəki siyasi vəziyyətin gərgin olduğunu nəzərə alıb Çimnazdan başqa mahni oxumağı xahiş etdi. O, isə inadkarlıq edib: “İstəmirsiniz heç oxumayım, mən azərbaycanlı deyil, yəhudiyməm, uşaqlıqdan bu mahniyi hər yerdə oxumuşam” – dedi.

Bu məqamda İlyas əkənin xanımı Məhəbbət Şamayeva işə qarışdı, “qonaqların xətrinə dəymək olmaz” deyərək həyat yoldasını qucaqladı və qulağına nə isə piçildədi. Sonralar bildik ki, Məhəbbət xanım ona deyib ki, məğər başqa xalqların öz dillərində oxuyacağı mahniların mətnindən xəberin var? Mahnidır da, qoy oxusun.

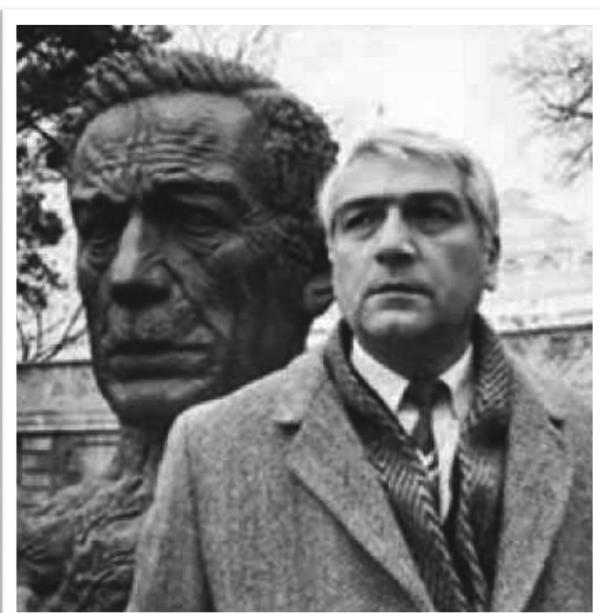
Məhəbbət xanım ölkədə çox sevilir və böyük nüfuz sahibidir. İlyas əkə də onun xətrini həddindən artıq çox istəyirdi. Məhəbbət xanım zarafatca bizi deyirdi: “İlyas mənim həm müəllimim, həm həyat yoldaşım, həm də sürücümüzür”. Həqiqətən də İlyas əkə Məhəbbət xanımla nəfəs alırdı və onun “bir sözünü heç vaxt iki” eləmirdi. Bu dəfə də belə oldu.

Nizami Rəmzi səhnəyə çıxıb, mənə işarə elədi ki, “re” tonallığında “Şur” muğamı üzərində improvisasiya et. Muğamın sədaları altında bir qəzel söylədi və qafiyə tutub bir neçə bənd söylədi. Əsasən özbək musiqiçilərdən ibarət olan instrumental ansamblın bədii rəhbəri və konsertmeysteri tarzən İlyas Malayev idi. Ansamblın heyətində 3 azərbaycanlı vardı: mən (müxtəlif alətlərlə), Rəhman Bəxtiyarov (qarmon) və İlham Abdullaev (saz və qarmon ifaçısı olsa da, burada qoşanağara çalışırdı).

Nizami Rəmzi bəstələdiyi “Aşıqlə canan” mahnısını Çimnaz Aşurova ilə duet şəklində oxudu. Gördüm ki, İlyas əkə saatə baxıb narahatlıqla dedi: “bu üç mahni heç 15 dəqiqa də olmadı ki, siz aži 20 dəqiqliq çıxış etməlisiniz”.

Cavab verdim ki, İlyas əkə darixma, Nizami Rəmzi lazımlı olsa 15 saat da meyxana deyə bilər. Bu mahni deyil ki. Sadəcə məşqdir deyə, burada bir-iki bənd söylədi.

Konsert sarayında musiqiçilərin dincəlməyi üçün çox yaxşı şərait yaratmışdılar. Fikirləşirdim ki, hətta, yatmaq da olar, çünki biz ən sonda çıxış etməliydi.

Şəkildə: Nizami Rəmzi Əliağa Vahidin büstü qarşısında

Konsert başlananaya yaxın İlyas əkə bizim otağa gəlib dedi ki, “programda dəyişiklik etdik. Açılışdan sonra ikinci siz çıxış edəcəksiniz”.

Adətən, belə konsertlərdə zəif nömrələri əvvəldə verirlər. Bu baxımdan bizi zəif bilib, axırdan əvvələ yerdəyişmə etdirir. İlyas əkə baxışından nə düşündüyü anladı və dedi ki, “sən fikirləşdiyin kimi deyil. Sadəcə 15 dəqiqəlik çıxış məni qane etmir”.

Nə isə, konsert başlandı. Özbək müsiqiçilərinin çıxışından sonra aparıcı “indi isə səhnəyə Azərbaycan müsiqiçilərini dəvət edirəm” dedikdə, zaldan elə bir gurultulu alqış sədaları qopdu ki, İlyas əkə diksində, sonra sevincdən gözləri yaşardı. Azərbaycan müsiqiçilərinin gurultulu alqışlaşmasından bəlli oldu ki, tamaşaçıların əksəriyyəti azərbaycanlı imiş.

Səhnədə ilk çıxış edən Çimnaz Aşurovanın “Qarabağ” kompozisiyasından sonra azərbaycanlı tamaşaçılar ayaqüstü “Qarabağ” qışqıraraq müsiqiçiləri uzun-uzadı, sürəkli alqışladılar və səhnəni gül-çiçək bürdü.

Növbə Nizami Rəmziyə çatdıqda isə zaldakı hadisələri olduğu kimi təsvir etməkdə sözün düzü qələm acıcidir. Mən Nizami Rəmzinin Azərbaycan Dövlət Filarmoniyadakı konsertini də xatırlayıram, tamaşaçılar hətta yer olmadığından səhnədə bardaş qurub oturduğunun şahidi olmuşam. Respublika Sarayında 3 gün ərzində anşlaq keçən konsertləri yada salıram. Amma Daşkənddəki konsert bambaşqa idi.

Özbək xalqında da bizdə olduğu kimi toyda-düyündə müsiqiçilərə şabaş, nəmər verirlər. Amma birinci dəfə idi gördüm ki, səhnənin döşəməsi Nizaminin üzərinə atılan pullarla sanki bəzəkli xalçaya çevrilmişdi. Rəmzinin ağızından çıxan, bədahətən deyilən hər mənali sözünü irəlidən, sağdan-soldan tamaşaçılar pul yağışına tuturdular.

Bizə ayrılan vaxt bitdikdən sonra çıxışımızı tamamladıq. Amma tamaşaçılar alqışları ilə bizi səhnədən buraxmirdilar. Hətta, bizi səhnəyə iki dəfə qaytardılar. Baxmayaraq ki, aparıcı qazaxların çıxışını elan etmişdi. Aparıcı: “Nizami Rəmzinin bu gün başqa yerdə də çıxışı var, ora gecikir” – dedikdən sonra tamaşaçılar sakitləşdilər. Azərbaycanlı tamaşaçılar konsert zalını tərk edirdilər. İlyas əkə müsiqiçilərin soyunub-geyinmə otağına gəlib, Nizamini qucaqlayıb öpüb dedi: “Sənə halal olsun, mən belə bilməzdim”. Sonra əlini kürəyimə vurub: “Abbasqulu, hər şeyə görə sən də çox sağ ol” – dedi.

Həmin sarayda 2 gün konsert verməliydik. Birinci gün belə keçdi. Konsertdən sonra bizi Daşkənddə böyük nüfuz sahibi olan, iş adamı və xeyriyyəçi kimi tanınan Vaqif Vəliyev (1940-1993) öz evinə qonaq apardı. Burada da Nizami Rəmzinin gəlişi münasibəti ilə qurban kəsildi. Vaqif müəllimin evində səhərəcən çal-çağır oldu.

Haşıyə: Hacı Vaqif Vəliyev 16 iyun 1993-cü ildə Gəncə İcra Hakimiyyətinin başçısı təyin olunmuş, qısa müddətdə bu vəzifədə çalışmış, xalqın sevgi və məhəbbətini qazanmışdı. O, 24 iyun 1993-cü ildə ölkədəki özbəşinalığın, hərc-mərcliyin qurbanı olur, iş kabinetində güllələnir.

İlyas əkə Vaqifgildə Özbəkistanda kifayət qədər tanınmış qonaqların (əksəriyyəti böyük vəzifə sahibi idi) Nizami Rəmzinin necə nazını çəkdiyini gördükdə onun xalqımız tərəfindən çox sevildiyinin şahidi oldu. Sonralar Azərbaycanda baş nazirin I müavini vəzifəsinə qədər yüksələn Abbas Abbasov da qonaqların arasında idi. O, ziyafəti üç dildə (azərbaycan, özbək və rus) çox gözəl idarə edirdi. Həmin illərdə Abbas müəllim Özbəkistan SSR-in Quşçuluq Komitəsinin sədri idi.

İlyas əkə elə biliirdi ki, N.Rəmzi güclü yaddaşı olduğundan bu kupletləri əzbər şəkildə hafızəsində saxlayır və lazım olan məqamda onları söyləyir. Mən ona dedim ki, Nizami meyxanalarının hamisini bədahətən söyləyir. Şahidi olmaq istəyirsənə, qəzəllərinindən birini söylə. Nizamiyə də dedim ki, sən də sonuncu beysi qafiyə kimi istifadə et. İlyas əkə xanımı Məhəbbətə həsr etdiyi qəzəli söylədi. Sonuncu misra belə tamamlanırdı:

Eng ali fəzilət egəsi bolgəni şul kim?

İlyasgə xatun, Nərgizəgə anə Məhəbbət!

Çevirməsi: Ən ali hünər yiyəsi olan kimdi o?

İlyasin xanımı, Nərgizənin anə məhəbbət.

Qeyd edək ki, özbəkçə “xatun” xanım deməkdir. Nərgiz isə İlyasin qızının adıdır. Misranın mənası “İlyasa xanım, Nərgizə anə Məhəbbət” – deməkdir.

Nizami: qafiyəyə uyğun o qədər söz (pərvanə, əfsanə, dürdanə, bir danə, mərdanə, cananə, divanə, şanə, zəmanə, sübhanə, imkanə, zindanə, xanə, heyranə, reyhanə, qurbanə, Quranə, biganə, hər yanə, qəzelxanə, nalana, Özbəkistana, güllü-gülüstana, mehmanə, meydana, meyxana, səhmanə və s.) işlətdi ki, İlyas müəllim şoka düşməşdü. Spiritli içki içməyən İlyas əkə meyxana janrinin təsirindən sanki məst olmuşdu. O, ayağa durub Nizaminin üzündən öpüb dedi: Bütün Orta Asiya xalqları bizi – məni və Məhəbbət Şamayevəni çox sevirlər. Hər ilin son gecəsi, yəni yeni il şənliyində mütləq Azərbaycan mahnisı ifa etməliyik. Bəzən duet şəklində, bəzən isə hər birimiz ayrıca sizin mahniları oxuyuruq. Özbəklər də Azərbaycan mahnilarını çox sevirlər. Bu sevginin yaranmasında Məhəbbətla mənim də xüsusi xidmətimiz var. Oxuduğumuz hər bir mahni il boyu müğənnilərimizin repertuarına daxil edilir, toyların, konsert salonlarının bəzəyinə çevirilir. Bunun nəticəsidir ki, Özbəkistanda Azərbaycan mahnisı oxuya bilməyən müğənni sevilmir. Qeyd etdiyim kimi sizin xalqı biz çox sevirik. Amma Nizamini gördükdən sonra fikirləşdim ki, ulu Tanrı bu xalqı çox sevdiyindən belə bir unikal janrı məhz azərbaycanlılara qismət etmişdir.

Konsertin ikinci günü İlyas əkə Azərbaycan müziqiçilərini əvvəl fikirləşdiyi kimi sonuncu nömrədən əvvəl çıxış edəcəyini bildirdi. Yəni konserti özbək müziqiçilər həm açır, həm də bağlayırıldılar.

Beləliklə, Daşkənd konsertinin nəticəsi olaraq Azərbaycan folklorunun qollarından biri olan meyxana janrını Nizami Rəmzinin timsalında ilk dəfə xarici ölkədə səhnəyə, "Xalqlar dostluğu" adlanan möhtəşəm saraya məhz İlyas Malayev çıxarmış oldu. Ruhun şad olsun, ustad!

Аббасгулу Наджафзаде

доктор искусствоведения, профессор АНК

ИЛЬЯС МАЛАЕВ МНОГОСТОРОННИЙ ДЕЯТЕЛЬ ИСКУССТВА

Резюме

В статье говорится об узбекском музыканте Ильясе Малаева и концерте данным им в городе Баку. Ильяс Малаев – многосторонний деятель искусства. Он, будучи «устадом» в Узбекистане (профессионалом искусства речи), был известен как поэт, «гезелхан», композитор, инструменталист, певец и актёр.

Ключевые слова: поэзия, фольклор, Ильяс Малаев, мейхана, Ташкент, Баку

Abbasgulu Najafzade

Doctor of Art Study, Professor of Azerbaijan National

MY REMINISCENCES ABOUT ILYAS MALAYEV, THE UZBEK ARTISAN – MASTER

Summary

The article is about friendship of Ilyas Malayev, the Uzbek master with the author, his concerts held in Baku and Dashkand cities. Ilyas Malayev was many-branched master: poet, Ghazalkhan (one who writes ghazals), composer, singer, artist of recitation. Thanks to Ilyas Malayev, the genre of meykhana (Azerbaijan folk verse, usually humorous and topical, sung in a lively manner) – improvisation was introduced on the stage in Dashkand city – abroad for the first time in the performance by the deceased Nizami Ramzi.

Key words: poetry, folklore, meykhana, Ilyas Malayev, Dashkand, Baku